

زندگی و آثار مفسر شیعی، ابوالفتوح رازی

نبوغ سرشار و استعداد ابوالفتوح رازی در کسب علوم باعث شد که او به یکی از نام‌آورترین دانشمندان عصر خود تبدیل شود و در علم کلام، فقه، ادب، تفسیر و وعظ و خطابه سرآمد دانشوران دوران خود شد.

نبوغ سرشار و استعداد ابوالفتوح رازی در کسب علوم باعث شد که او به یکی از نام‌آورترین دانشمندان عصر خود تبدیل شود و در علم کلام، فقه، ادب، تفسیر و وعظ و خطابه سرآمد دانشوران دوران خود شد.

به گزارش خبرگزاری بین‌المللی قرآن (ایکنا)، جمال‌الدین حسین بن علی نیشابوری، معروف به ابوالفتوح رازی خزاعی یکی از مفسران پرآوازه شیعی بود که صاحب تألیفات متنوعی در شاخه‌های مختلف علوم دینی است. در یادداشت پیش‌رو، به طور اجمالی با زندگی و شخصیت ابوالفتوح رازی که یکی از مفسران شیعه در قرن‌های پنجم و ششم هجری بوده است آشنا می‌شوید. ابوالفتوح رازی خزاعی در حدود سال 470 ه. ق در شهر ری به دنیا آمد. او دوره کودکی و نوجوانی خود را در همان دیار گذارند و همواره در پی کسب معارف و علوم متداول عصر خود بود. نبوغ سرشار و استعداد وی در کسب علوم باعث شد که پس از مدتی به یکی از نام‌آورترین دانشمندان عصر خود تبدیل شده و در علم کلام، فقه، ادب، تفسیر و وعظ و خطابه سرآمد دانشوران آن دوران گشت.

او در خاندانی زاده شد که سابقه طولانی در اظهار محبت نسبت به اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام داشتند تا آنجا که یکی از اجداد آن‌ها از اصحاب معروف رسول خدا صلی الله علیه و آله، یعنی بدیل بن ورقاء خزاعی است. معاویه در دوستی این خاندان نسبت به اهل بیت پیامبر علیهم السلام می‌گوید: محبت خاندان بنی خزاعه نسبت به علی علیه السلام به حدی است که اگر زنانشان فرصت می‌یافتند، با ما می‌جنگیدند چه رسد به مردان ایشان! در جلالت شأن این خاندان علماء بزرگان به تفصیل سخن گفته و آنان را از جمله علماء و دانشمندان شیعه شمرده‌اند که از این سلسله معروف، کتاب‌ها و آثار ارزشمندی به جای مانده است.

شیخ ابوالفتوح رازی علاقه زیادی به علم آموزی و بهره گرفتن از محضر بزرگان و دانشمندان داشته و از هر فرصتی برای آموختن مطلبی نو استفاده می‌کرده است. این روحیه فراگیر او سبب شد تا وی از محضر اساتید زیادی بهره‌مند گردد که از جمله مهم‌ترین ایشان علی بن محمد نیشابوری رازی؛ پدر بزرگوار شیخ و عبدالرحمن خزاعی نیشابوری عموی بزرگ ایشان هستند. از دیگر اساتید وی شیخ عبدالجبار بن مقری رازی و معروف به مفید رازی است که در ری مدرسه ای داشت و از شیخ طوسی اجازه یافت تا کتاب التبیان را روایت کند. از جمله برجسته‌ترین اساتید ابوالفتوح شیخ ابوعلی حسن بن محمد طوسی (فرزند شیخ طوسی) است که او را مفید ثانی نیز می‌گفتند.

اما در میان کسانی که شیخ ابوالفتوح از درس آن‌ها بهره برده است چهره ای سنی مذهب نیز به چشم می‌خورد. ابوالقاسم محمود بن عمر زمخشری معروف به جارالله که نویسنده تفسیر کشاف است. البته ابوالفتوح در تفسیر خود از تفسیر کشاف مطلبی نقل نکرده است.

شاگردان ابوالفتوح رازی

با مروری بر حیات این عالم بزرگوار درمی‌یابیم که روح پر شور و علاقش به وادی علم، وی را بر آن می‌داشت تا آنچه را در طول دوران طلبگی خود آموخته بود تمام و کمال در اختیار طالبان علم و معرفت قرار دهد؛ از این روی شاگردان زیادی را تربیت نمود که برخی از آن‌ها از دانشمندان بزرگ و نام‌آوران علوم دینی گشتند. اسامی برخی از آنان بدین شرح است:

1. شیخ رشیدالدین محمد بن شهرآشوب مازندرانی

نام آشنا و در میان علمای شیعه بسیار نام آور است. در حوزه تفسیر، فقه، شعر، حدیث و رجال، معلومات فراوانی داشته و در هر یک از این علوم صاحب نظر بوده است. مقام علمی وی به اندازه ای بوده است که حتی از سوی مخالفان نیز مورد احترام و تکریم واقع شده است و مقام معرفتی وی را ستوده‌اند. این دانشمند بزرگ در کتاب معالم العلماء که از مهم‌ترین آثار اوست درباره استاد خود چنین می‌نویسد:

«استاد من شیخ ابوالفتوح بن علی رازی، دانشمند گرانمایه ای است که کتاب شرح شهاب و روح الجنان را در تفسیر قرآن نوشته است. این تفسیر به زبان فارسی است اما بی نظیر و شگفت انگیز می‌باشد.»

2. شیخ منتجب الدین علی بن بابویه رازی

وی از دانشمندان مهم قرن ششم هجری است و از نوادگان برادر شیخ صدوق می‌باشد. مهم‌ترین و مشهورترین اثر وی «فهرست علمای شیعه» است که در زمره مهم‌ترین کتب رجالی شیعه است و با این اثر ارجمند خود خدمت بزرگی در راستای زنده نگه داشتن نام و یاد بسیاری از علمای شیعه انجام داده است به طوری که سیره نویسان و تراجم نگاران پس از عصر وی از کتاب بزرگ او بهره های بسیاری برده‌اند. شیخ منتجب الدین در کتاب فهرست خود بارها از استاد شیخ ابوالفتوح یاد کرده و او را می‌ستاید.

3. شیخ عبدالله بن حمزه طوسی معروف به ابن حمزه فقیه

وی نیز از شاگردان برجسته شیخ ابوالفتوح بوده و به همراه دو تن که نام آن‌ها گذاشت از شیخ اجازه روایتی نیز داشته است. تفسیر روض الجنان

گرچه که شیخ ابوالفتوح رازی در زمینه‌های مختلف علوم دینی دارای تبخّر و دانایی بوده است اما مهم‌ترین اثری که از وی بر جای مانده است تفسیر قرآن اوست که به نام روض الجنان مسمی گشته است. چنانکه دانستیم وی اصالتاً عرب است ولی در اثر سکونت درازمدت در ایران در زبان فارسی تسلط و تبحر کافی یافته به گونه ای که روانی و شیوایی این کتاب پس از 800 سال همچنان بر ذائقه فارسی زبانان خوش آمده و اکثر عبارات آن برایشان قابل فهم است. این تفسیر از ارزشمندترین و قدیمی‌ترین آثار شیعی به زبان فارسی است که موضوعات فقهی، اخلاقی، ادبی و تاریخی را در تبیین آیات الهی به کار برده است.

محدث نوری تفسیر ابوالفتوح را این‌گونه ستوده است:

«تفسیر باشکوه و شگفت آوری است. این کتاب که در یکصد و پنجاه هزار بیت تنظیم شده، گرچه به زبان فارسی نگارش یافته است اما همانند چشمه ای گوارا، تشنگان علوم قرآنی را سیراب می‌کند. هر کس آن را بخواند و با مجمع‌البیان مقایسه کند درمی‌یابد که مجمع‌البیان چکیده‌ی اوست»

سایر تألیفات شیخ ابوالفتوح رازی

سایر تألیفات وی به این شرح است:

1 مناظره حُسنیه (در رد اهل سنت)

2 روح الاحیاء و روح الالباب فی شرح الشهاب (این کتاب یکی از مدارک بحارالانوار است)

3 کتاب یوحنا (در مسأله امامت و ردّ مذهب عامه)

4 منهاج المناهج (در تحقیق مذاهب اربعه و اثبات امامت)

5 رساله اجازه (که در تاریخ 552 ق نگارش یافته)

6 تفسیر قرآن به زبان عربی

7 تبصرة العوام فی معرفة مقالات الانام (به زبان فارسی است. وی در بخشی از آن، اندیشه های حسین بن منصور حلاج را نقد کرده و در باب‌های دیگر از نسب‌های ناروا به شیعه جواب داده است)

وفات

با بررسی قرائن تاریخی به نظر می‌رسد که شیخ در سال 556 ق وفات یافته است. وی اینک در شهر ری و در بارگاه امامزاده حمزة بن موسی بن جعفر و در جوار حرم مطهر حضرت عبدالعظیم حسنی مدفون است.

منبع: تبیان